

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України і методики викладання історії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ДАВНЯ І СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Рівень вищої освіти: **перший (бакалаврський)**
Освітня програма: **«Історія та археологія»**
Спеціальність: **032 «Історія та археологія»**
Галузь знань: **03 «Гуманітарні науки»**

Затверджено на засіданні кафедри
історії України і методики
викладання історії,
протокол № 2 від 1 вересня 2023 р.

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Давня і середньовічна історія України
Викладач (-і)	Дрогомирецька Людмила Романівна
Контактний телефон викладача	0501084688
Е-mail викладача	liudmyla.drogomyretska@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	6 кредитів ЄКТС, 180 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://www.d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Вівторок, 15.00-17.00
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Вивчення дисципліни «Давня і середньовічна історія України» дає можливість зрозуміти зміст, характер та особливості історичного розвитку України в давню і середньовічну добу і безпосередньо впливає на формування наукового світогляду здобувачів освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» Дисципліна є нормативною, читається у другому семестрі в обсязі 6 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Хронологічно й тематично курс охоплює час від найдавніших часів до середини XVI ст. «Давня і середньовічна історія України» покликана озброїти студентів знаннями про основні тенденції та напрямки розвитку людського суспільства на території українських етнічних земель у давню і середньовічну добу, сформувати у студентів загальні і фахові компетентності, комплекс знань та умінь для застосування в професійній освітній діяльності.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Метою вивчення дисципліни «Давня та середньовічна історія України» є формування стійкої системи знань про зародження і закономірності розвитку людського суспільства на території українських етнічних земель від найдавніших часів до середини XVI ст., набуття студентами практичних навичок системного розгляду історичних перетворень, політичних, соціально-економічних, культурних та релігійних процесів, що відбувались у давню і середньовічну добу, їх об'єктивну обумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності; вироблення умінь добирати та орієнтуватися в історичній інформації та застосовувати знання з даного предмету у майбутній професії.</p> <p>Завданнями курсу є :</p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомити студентів із політичною, соціально-економічною, культурною, релігійною історією України від найдавніших часів до середини XVI ст.; - сформувати розуміння цивілізаційної значущості давнього і середньовічного періодів в історії України; - сформувати у студентів здатність здійснювати історичний аналіз, реконструкцію історичних подій, явищ, процесів, історичне прогнозування та інтерпретацію історичних фактів; - сприяти формуванню науково-теоретичного мислення студентів першого року навчання; - вироблення навичок добирати та орієнтуватися в історичній інформації; - сприяти формуванню у майбутніх вчителів почуття патріотизму, національної гідності, об'єктивності в оцінці подій і фактів історії України; - підготувати студентів до реалізації основних завдань сучасної шкільної 	

історичної освіти, сформувані практичні уміння використовувати отримані знання з давньої і середньовічної історії України у професійній і соціальній діяльності.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати і примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою, як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу й історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період та проблему.

ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому

середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської і світової історії.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Кількість годин
Лекції	24
Семінарські заняття	36
Самостійна робота	120

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний/вибірковий
II	032 «Історія та археологія»	перший	Н

Тематика навчальної дисципліни

№ п/п	Тема	Кількість годин		
		лекції	семінарські заняття	самостійна робота
I семестр				
1.	Давня та середньовічна історія України як складова частина української історії. Розвиток матеріальної і духовної культури населення українських земель в період кам'яної доби.	2	2	4
2.	Економічний і суспільний розвиток етнокультурних спільнот мідного і бронзового віків.	2	2	4
3.	Населення України за доби раннього заліза.		4	6
4.	Давні слов'яни на території українських етнічних земель.	2		6

5.	Східні слов'яни у VIII – IX ст. Теорії походження держави у східних слов'ян		2	4
6.	Історичні передумови утворення Київської держави. Державне об'єднання «Руська земля» у часи династії Києвичів.	2		4
7.	Русь в кінці IX – ост. третині X ст.: політичний та соціально-економічний розвиток.		2	4
8.	Піднесення і розквіт Русі в кінці X – середині XI ст.	2		6
9.	Русь в середині XI- першій половині XII ст.		2	6
10.	Удільна роздробленість як історичне явище у середньовічній Європі та Русі. Київ і Київська земля в системі розрізнених князівств. Політичний та соціально-економічний розвиток Чернігівського, Новгород-Сіверського і Переяславського князівств.	2	2	6
11.	Політичний і економічний розвиток Волинського і Галицького князівств у кінці XI - XII ст.	2	2	6
12.	Утворення Галицько-Волинської держави. Державотворча діяльність Романа Мстиславича.		2	6
13.	Феодална війна 1205-1238 рр. Роль боярства в суспільно-політичному житті Галицько-Волинської держави першої пол. XIII ст.	2		6
14.	Монгольська навала на русько-українські землі. Вплив експансії Чингізидів на розвиток руських князівств.		2	6
15.	Королівство Руське (Галицько-Волинська держава) в період правління короля Данила Романовича.	2	2	6
16.	Королівство Руське в періоди стабільності та поступового занепаду (друга половина XIII-середина XIV ст.)		2	6
17.	Особливості розвитку культури в Україні-Русі у IX – першій половині XIV ст. Теорії етногенезу українців.		2	6

18.	Українські землі в системі міжнародних стосунків країн Центрально-Східної Європи у XIV ст. Перехід українських земель до складу іноземних держав.	2		4
19.	Русько-українські землі в політичній системі Королівства Польського та Великого князівства Литовського у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Московські змагання за українські землі.	2	2	6
20.	Соціально-економічні відносини на українських землях у другій половині XIV – першій половині XVI ст.	2	2	6
21.	Релігійні процеси, культура і духовність на русько-українських землях у XIV – на початку XVI ст.		2	4
22.	Українське козацтво та його роль в суспільно-політичному житті Польсько-Литовської держави XV – першої половини XVI ст.		2	4
Всього за II семестр		24	36	120

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

<p>Загальна система оцінювання навчальної дисципліни</p>	<p>Відповідно до Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2021/04/isinuvannia_nove2.pdf та Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/08/polozgenia-pro-osp_7-redaktsia.pdf знання студентів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки.</p> <p>Загальна оцінка, яка максимально становить 100 балів, виводиться на основі суми балів, отриманих за всі види контролю знань.</p> <p>Структура розподілу балів в межах аудиторно-самостійної роботи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) 20 балів – усні відповіді на семінарських заняттях (підсумковий бал за семінарські заняття визначається на основі вирахування середнього арифметичного із всіх усних оцінок); 2) 20 балів – проведення контрольних робіт (2 письмові контрольні роботи + 2 контрольні тестові роботи). 3) 10 балів – підготовка і захист індивідуального завдання; 4) 50 балів – виконання підсумкової екзаменаційної контрольної роботи. <p>Шкала оцінювання:</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse; text-align: center;"> <thead> <tr> <th>Оцінка в балах</th> <th>Оцінка за іспит</th> <th>Оцінка в національній шкалі</th> <th>Оцінка за шкалою ECTS</th> <th>Оцінка за залік</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>90-100</td> <td rowspan="3">відмінно</td> <td rowspan="3">5</td> <td>A</td> <td rowspan="5">зараховано</td> </tr> <tr> <td>80-89</td> <td rowspan="2">4</td> <td>B</td> </tr> <tr> <td>70-79</td> <td>C</td> </tr> <tr> <td>60-69</td> <td rowspan="2">задовільно</td> <td rowspan="2">3</td> <td>D</td> </tr> <tr> <td>50-59</td> <td>E</td> </tr> <tr> <td>26-49</td> <td colspan="3">незадовільно (з можливістю повторного складання)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>1-25</td> <td colspan="3">незадовільно</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Оцінка в балах	Оцінка за іспит	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік	90-100	відмінно	5	A	зараховано	80-89	4	B	70-79	C	60-69	задовільно	3	D	50-59	E	26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)				1-25	незадовільно			
Оцінка в балах	Оцінка за іспит	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік																												
90-100	відмінно	5	A	зараховано																												
80-89			4		B																											
70-79					C																											
60-69	задовільно	3	D																													
50-59			E																													
26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)																															
1-25	незадовільно																															
<p>Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях</p>	<p>Оцінювання знань на семінарських заняттях здійснюється за п'ятибальною шкалою. Передбачається обговорення проблемних питань на задану тематику, участь в дискусії, виступи (презентації) за темами семінарських занять.</p> <p>На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання: 5 балів (відмінно) – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті</p>																															

	<p>теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;</p> <p>4 бали (добре) – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;</p> <p>3 бали (задовільно) – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;</p> <p>2 бали (незадовільно) – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.</p> <p>Активна участь студента на занятті може оцінюватися у 0,25 або 0,5 б., які додаються до підсумкової оцінки наприкінці семестру. Максимальна кількість балів, яка може бути добавлена в такий спосіб – 4 б.</p>
<p>Вимоги до письмових тестових робіт</p>	<p>Проводяться у системі дистанційного навчання університету https://d-learn.pnu.edu.ua. Оцінюються за 100-бальною шкалою. Тестування включає 30 запитань, час виконання – 30 хвилин.</p>
<p>Вимоги до письмових контрольних робіт</p>	<p>Завдання на контрольній роботі складаються із трьох питань, кожне з яких оцінюється за 5-бальною шкалою. Оцінка за контрольну роботу визначається як середнє арифметичне з отриманих за відповіді балів.</p> <p>Структура оцінювання відповіді на розгорнуте запитання:</p> <p>5 балів – відповідь детально структурована, студент повноцінно розкриває відповідний матеріал в рамках конкретного питання; логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання, демонструє знання інформації історичних джерел; висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних</p>

	<p>навичок робить узагальнення та висновки з питання, демонструє володіння науковою літературою з теми.</p> <p>4 бали – відповідь структурована, студент розкриває суть питання із певними пробілами та розривами; демонструє знання значної кількості фактичного матеріалу, проте допускає окремі помилки; робить фрагментарні узагальнення, усвідомлює роль і значення конкретних подій.</p> <p>3 бали – студент розкриває суть питання із значними пробілами та розривами; демонструє знання найбільш важливих термінів, понять, допускає значні помилки; на задовільному рівні володіє матеріалом; у відповіді практично відсутні узагальнення або вони дуже фрагментарні.</p> <p>2 бали – відповідь не структурована, вступ і висновок відсутні; студент демонструє знання окремих фактів або допускає значні помилки; не володіє ключовими поняттями, узагальнення відсутні.</p> <p>1 бал – відповідь складається із 1–2 речень, містить одиничні конкретні факти або узагальнюючу інформацію.</p>
<p>Вимоги до індивідуального завдання</p>	<p>При виконанні індивідуального завдання студент(-ка) повинен продемонструвати вміння роботи з історичними джерелами та історичною літературою.</p> <p>Суть завдання полягає у вмінні підібрати щодо однієї з пропонованих тем інформацію з історичних джерел і влучні коментарі до цієї інформації з історичних праць.</p> <p>Для виконання такого типу завдання студент (-ка) має скласти список джерел й бібліографічний опис історичної літератури.</p> <p>Відповідно попередньо продуманого розгорнутого тезисного плану роботи треба викласти інформацію джерел і відповідні їм коментарі істориків таким чином, аби розповідь “мовою джерел” логічно доповнювалась оцінкою подій і явищ, про які йде мова у джерелі, коментарями істориків – авторів опрацьованих студентом(-кою) праць або власними коментарями.</p> <p>Обов’язковими в роботі є поклики на використані джерела й літературу.</p> <p>Структура і обсяг завдання виглядає в залежності від поставленого завдання.</p> <p>Кожна робота має містити такі структурні одиниці: титульна сторінка; зміст; основна частина роботи; висновки; список використаних джерел й літератури.</p> <p>Виконання цієї індивідуальної роботи допоможе студентові(-ці): 1) самостійно інтерпретувати зміст історичних джерел та відбиті в них історичні факти,</p>

	<p>явища, події;</p> <p>2) виявляти різні точки зору щодо інформації джерел, визнавати і сприймати таку різноманітність;</p> <p>3) критично аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію та пояснювати її необ'єктивність, оцінювати різні версії і думки про минулі історичні події, визнаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними.</p> <p>Максимальна оцінка за індивідуальну роботу – 10 балів.</p> <p>Оцінка 9-10 балів ставиться за роботу, в якій проблема, що в ньому розглядається, викладена повно, послідовно, логічно; робота носить самостійний характер, список використаної літератури відповідає сучасним правилам оформлення бібліографії.</p> <p>Оцінка 7-8 балів ставиться за роботу, в якій тема викладена досить повно, але є певні недоліки у логіці викладу; бібліографічний список нараховує не більше 4-5 джерел, відповідає сучасним правилам, але містить певні помилки.</p> <p>Оцінка 5-6 балів ставиться, коли обсяг роботи є недостатнім для викладення обраної проблеми, і тому проблема розглядається поверхово; у бібліографічному списку менше чотирьох наукових джерел і є помилки.</p> <p>Оцінка від 1 до 5 балів ставиться, якщо тема роботи не розкрита, у бібліографічному списку менше 2 наукових джерел, і він подається не за сучасними правилами.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>Виконання всіх форм роботи, відсутність негативних оцінок, невідпрацьованих пропущених занять.</p> <p>Студент(-ка), який в установлений термін не виконав усіх форм роботи і (або) отримав менше 30% за поточний контроль направляє на талон № 2. До того часу, студент має виконати/доопрацювати всі форми роботи.</p> <p>Отримані «незадовільні» оцінки відпрацьовуються в обов'язковому порядку. Зарахування пропущених занять без поважних причин відбувається впродовж наступних двох тижнів після пропущеного заняття за допомогою методів усного опитування чи тестування.</p>
<p>Підсумковий контроль</p>	<p>Здійснюється у формі письмової екзаменаційної роботи.</p>

7. Політика курсу

Академічна доброчесність:

Навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент (-ка), повинні дотримуватися Положення про запобігання академічному плагіату <http://surl.li/dztjc>, Положення про запобігання академічного плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти <http://surl.li/evnhu> , Кодексу честі Прикарпатського

національного університету імені Василя Стефаника <http://surl.li/eonvn>.

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброочесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентіві повторно виконати необхідний вид роботи.

Відвідування занять обов'язкове. У випадку пропуску відпрацьовується тема пропущеного заняття у визначені час та спосіб (усна співбесіда, тестування). Для відпрацювання пропущених аудиторних занять, негативних оцінок та подачі індивідуальних робіт визначений час – вівторок, 15.00 год. – 17.00 год.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf>

8. Рекомендована література

1. Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов'яни. Археологія та історія: навчальний посібник. Київ : Стародавній світ, 2012. 366 с.
2. Александрович В. С., Войтович Л. В. Король Данило Романович. Славетні постаті Середньовіччя. Вип. 3. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. 240 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Aleksandrovykh_Volodymyr/Korol_Danylo_Romanych.pdf
3. Археологія давніх слов'ян: дослідження і матеріали / за ред. Д. Н. Козак. Київ, 2004. 336 с.
4. Баран В., Баран Я. Історичні витоки українського народу. Київ : Генеза, 2005. 208 с.
5. Баран В.Д. Походження українського народу. Київ, 2002. 194 с.
6. Брайчевський М.Ю. Вибране / наук. ред. Ю. Кухарчука. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2009. Т. I. Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. Історична думка в Київській Русі. 720 с.
7. Брайчевський М.Ю. Вибране / наук. ред. О. Сухобокова. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2009. Т. II. Хозарія і Русь. Аскольд - цар київський. 816 с.
8. Брайчевський М. Походження Русі. Київ : Наукова думка, 1968. 224 с.
9. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. 2-ге вид. Київ: Видавничий дім "КМ Академія", 2002. 154 с.
10. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. Київ : Наукова думка, 1988. 261 с.
11. Бунятян К. П. Давнє населення України: навчальний посібник. Київ : Либідь, 1999. 228 с.
12. Від венеців до Русі. Збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Дениса Никодимовича Козака з нагоди його 70-ліття / Інститут археології НАН України. Київ – Харків : Майдан, 2014. 380 с.
13. Відейко М. Ю. Україна: від Антів до Русі. Київ : Кріон, 2009. 240 с.
14. Відейко М. Ю. Україна: від Трипілля до Антів. Київ : КВІЦ, 2008. 280 с.
15. Відейко М. Ю. Трипільські протоміста. Історія досліджень. НАН України, Інститут археології. Київ, 2002. 144 с.

16. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація. 2. вид. Київ : Академперіодика, 2003. 184 с.
17. Відейко М. Ю. Шляхами трипільського світу. Київ : Наш час, 2007. 296 с.
18. Винокур І., Телегін Д. Археологія України: навч. посібник. Тернопіль, 2008. 498 с.
19. Войтович Л. В. Галич у політичному житті Європи XI – XIV століть. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. 478 с. https://shron2.chtyvo.org.ua/Voitovych_Leontii/Halych_u_politychnomu_zhytti_Yevropy_XI-XIV_stolit.pdf?
20. Войтович Л. Княжа доба на Русі (837-1492). Т. I: Становлення імперії Русь (837–1054). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2021. 590 с.
21. Войтович Л. В. Князь Лев Данилович. Львів: НАН України. Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича, 2012. 181 с. https://shron2.chtyvo.org.ua/Voitovych_Leontii/Kniaz_Lev_Danylovych.pdf
22. Волощук М. М. «Русь» в Угорському королівстві (XI - друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції / Відп. ред. Л. В. Войтович. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 496 с.
23. Wołoszczuk Myrosław, Ruś a Polska: wybrane średniowieczne zagadnienia / Jak prowadzić stosunki międzynarodowe w kontekście przeszłości? Diagnozy, recepty, zapis debat, red. D. Bębnowski, A. Goszczyński, Warszawa: Fundacja im. Janusza Kurtyki, 2022. S.23-28.
24. Галич. Збірник наук. Праць. Вип. 2 / за ред. М. Волощука. Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2017. 287 с.
25. Галич. Збірник наук. Праць. Вип. 3 / за ред. М. Волощука. Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2018. 295 с.
26. Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М. Котляра. Київ : Наукова думка, 2002. 397 с.
27. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Книга IV : Мельпомена / переклад А. Білецького. Київ : Наукова думка, 1993. С. 180-228.
28. Геродот. Скіфія. Найдавніший опис України з V століття перед Христом. Київ : Довіра, 1992. 72 с.
29. Головка О. Б. Князь Роман Мстиславич і його доба. Нариси історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. Київ : Стилос, 2001. 249 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Holovko_Oleksandr/Kniaz_Roman_Mstyslavych_ta_yoho_doba/
30. Головка О. Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя. Київ: ВД “Стилос”, 2006. 575 с. https://chtyvo.org.ua/authors/Holovko_Oleksandr/Korona_Danyla_Halytskoho/
31. Головка О. Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.). Київ, 2021. 600 с.
32. Гошко Т. Д. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI — початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Hoshko_Tetiana/Narysy_z_istorii_mahdeburzkoho_p_rava_v_Ukraini_XVI_-_pochatok_XVII_st.pdf?
33. Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 1. Івано-Франківськ, 1992.

201 с.

34. Грицак П. Галицько-Волинська держава. Нью-Йорк : НТШ, 1958. 174 с.
35. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 2. / Упоряд. В. В. Яременко; Приміт. С. К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993. 264 с.; Т. 3. / Упоряд. В. В. Яременко; Приміт. С. К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993. 285 с.
36. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. Київ : Наук. думка, 1991. 560 с.
37. Давня історія України: в 3-х томах. Голова ред. кол. П.П. Толочко. Київ : Наукова думка. Том 1: Первісне суспільство / Відповід. ред. В.Н. Станко. 1997. 560 с.
38. Давня історія України: в 3-х томах / Голова ред. кол. П.П. Толочко. Київ : Наукова думка. Том 2: Скіфо-антична доба / відп. ред. С.Д. Крижицький. 1998. 496 с.
39. Давня історія України: в 3-х томах [Текст] / голова ред. кол. П.П. Толочко. Том 3 : Слов'яно - руська доба / Ю. С. Асеев [та ін.]; ред. П. П. Толочко. Київ, 2000. 695 с.
40. Данило Романович і його часи / за ред. М.Волощука і В.Нагірного. Colloquia Russica. Series II, vol. 3. Krakow–Bratislava. 2015. Т. 5. 269 с.
41. Dariusz Dąbrowski, Król Rusi Daniel Romanowicz. O ruskiej rodzinie książęcej, społeczeństwie i kulturze w XIII w. Kraków: Avalon, 2016, 412 s.
42. Dyplomacja Rusi średniowiecznej (X–XVI wiek). Colloquia Russica. Series I, vol. 10. Kraków, 2021. Seria I. Tom 10. 349 s.
43. Залізник Л. Від склавинів до української нації. Київ : 2004. 256 с.
44. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. Київ : Абрис, 1994. 255 с.
45. Залізник Л. Первісна історія України. Київ, 1999. 264 с.
46. Історія цивілізації. Україна. Том 1: Від киммерійців до Русі (X ст. до н.е. – IX ст.) / Упоряд. М. Ю. Відейко. Харків: Фоліо, 2019. 586 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Abashyna_NS/Istoriia_tsyvilizatsii_Ukraina_Tom_1_Vid_kimmeriitsiv_do_Rusi_X_st_do_n_e_IX_st.pdf
47. Економічна історія України : Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]. НАН України. Інститут історії України. К.: Ніка-Центр, 2011. Т. 1. 696 с.
48. Енциклопедія трипільської цивілізації: в 2 т. Т.1 / Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю., Дергачов В. О. та ін. К., 2004. 703 с.; Т. 2 / Балабіна В. І., Белановська Т. Д., Бобровський Т. А. та ін. 2004. 654 с.
49. Єльніков М. Золотоординські часи на українських землях. Київ: Наш час, 2008. 174 с.
50. Історія державної служби в Україні. У п'яти томах. Том 3. Документи і матеріали V ст. до н.е. – 1774 р./ Керівник колективу упорядників Г.Боряк. Київ, 2009. <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-521-524-0/978-966-521-524-0.pdf>
51. Історія України в особах, IX–XVIII ст. / авт. кол.: В. Замлинський (керівник), І. Войцехівська, Н. Герасименко, О. Гуржій, І. Діптан, С. Єсельчик, А. Іваненко, М. Котляр, М. Палієнко, В. Панашенко, В. Пащенко, Н.

- Пономаренко, О. Путро, В. Ревегук, П. Сас, Г. Сергієнко, В. Смолій, В. Щербак, Н. Яковенко, Б. Яремченко. Київ: Вид-во Україна, 1993. 396 с.
52. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ, 2001. 448 с.
53. Історія України / керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 2-ге, зі змінами. Львів: Світ, 1998. 488 с.
54. Історія української культури : у п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України / Ред. В. А. Смолій. Київ : Наук. думка, 2000. 1136 с.; Т. 2.
55. Климовський С., Сварник І., Войтович Л., Ващук Д., Блануца А., Черкас Б. Україна: литовська доба 1320-1569. Вид. 2-ге, переробл. / відп. ред. Ю. Ференцева. Київ: ТОВ "Балтія-Друк", 2017. 176 с.
56. Котляр М.Ф. Данило Галицький. Київ : Наукова думка, 1979. 185 с.
57. Котляр М.Ф. Духовний світ літописання / НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 338 с.
58. Котляр М. Ф. Історія давньоруської державності. Київ : Київський славістичний ун-т, 2002. 234 с.
59. Котляр М. Історія України в особах: Давньоруська держава. Київ: Україна, 1996. 239 с.
60. Котляр М. Ф. Київський літопис XII століття. Історичне дослідження. Київ : Інститут історії України НАН України, 2009. 316 с.
61. Котляр М. Ф., В. М. Ричка. Княжий двір Південної Русі X-XIII ст. / НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2008. 357 с.
62. Котляр М. Ф. Русь язичницька: Біля витоків східнослов'янської цивілізації. Київ: Заповіт, 1995. 288 с.
63. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство: 2-ге вид. зі змінами і доповненнями. Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 220 с.
64. Крип'якевич І. Історія української культури. Київ: Либідь, 1994. 656 с.
65. Кулаковський П. Роль князя Костянтина Острозького в організації оборони південних рубежів Великого Князівства Литовського половині XVI ст. *Ukraina Lithuania: студії з історії Великого князівства Литовського*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. Т. II. С. 82-95. https://shron1.chtyvo.org.ua/Kulakovskiy_Petro/Rol_kniazia_Kostiantyna_Ostroz_koho_v_orhanizatsii_oborony_Pivdennykh_rubezhiv_Velykoho_kniazivstva_L.pdf
66. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. Дослідження. Тексти. Львів, 2004. 1285 с. http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_kupchynskuj_akty/e_dzherela_kupchynskuj_akty.pdf
67. Літопис Руський. За Іпатським списком. Переклад Л.Є.Махновця. Київ: Дніпро, 1989. 590 с.
68. Михайловський В. Влада далека і близька у вимірі пізнього Середньовіччя в українській історії.
69. Михайловський В. Наші королі — Reges Nostri. Володарі та династії в історії України (1340–1795). Київ: Темпора, 2023. 434 с.
70. Мозолевський Б. Скіфський степ. Київ : Наукова думка , 1983. 200 с.

71. Пеленський Й. Галич в історії середньовічного мистецтва на основі археологічних досліджень і архівних джерел. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 319 с.
72. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / переклад з давньоруської Рибалка І. Історія України. Частина 1: Від найдавніших часів до кінця XVIII століття: підручник для історичних факультетів вищих навч. закладів. Харків : Основа, 1994. 448 с.
73. “Правда Руська” Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посіб. / уклад.: Г.Г.Демиденко, В.М.Єрмолаєв; вступ. сл. В.Я.Тація. 2-ге вид., змін. та допов. Харків: Право, 2017. 392 с.
74. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / відп. ред. О. Мишанич; ред. кол.: О. Прицак (голова), О. Мишанич (заступник), Я. Ісаєвич, І. Шевченко. Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Т. II. Київ : Обереги, 2003. 1306 с.
75. Ричка В. М. “Вся королівська рать” (Влада Київської Русі). Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. 180 с.
76. Ричка В. М. “Київ – Другий Єрусалим”: з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі. Київ : Інститут історії України НАН України, 2005. 243 с.
77. Ричка В. Княгиня Ольга. Київ : Альтернативи, 2004. 365 с.
78. Ричка В. М. Лицар Духу: Володимир Великий в історії та пам'яті. Київ : Інститут історії України, 2015. 132 с.
79. Ричка В. М. Святий рівноапостольний князь Володимир Святий в історичній пам'яті. НАН України. Інститут історії України. Центр досліджень з історії Київської Русі. Київ : Видавничий дім “Скіф», 2012. 208 с.
80. Ричка В. М. Церква Київської Русі: Соціальний та етнокультурний аспект. Київ: Інститут історії України НАН України, 1997. 206 с.
81. Сегеда С. У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України. Київ: Наш час, 2012. 430 с.
82. Томенчук Б. Археологія давнього Галича / Галич. Збірник наукових праць / за ред. М.Волощука. Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2022. Серія 2. Випуск 9. 368 с.
83. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол. України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998 – 2000. Т.1. На світанку історії / К.Бунатян, В.Мурзін, О.Симоненко. Київ, 1998. 336 с.
84. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол. України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998 – 2000. Т.2.: Античні держави Північного Причорномор'я / Крижицький С., Зубар В., Русяєва А. Київ, 1998. 352 с.
85. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол. України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998 – 2000. Т.3: Давні слов'яни / Баран В.Д. Київ : Альтернативи, 1998. 333 с.
86. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол. України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998 – 2000. Том 4 : Київська Русь / Толочко О.П., Толочко О.П. Київ : Альтернативи, 1998. 352 с.
87. Україна крізь віки : в 15 т. / ред. В. А. Смолій; НАН України, Ін-т археол.

- України, Ін-т історії України. Київ : Альтернативи, 1998 – 2000. Том 5 : Галицько-Волинська Русь / Котляр М. Київ : Альтернативи, 1998. 335 с.
88. Україна крізь віки. У 15-ти тт. Т. 6: Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. Київ: Альтернативи, 1999. 320 с.
89. Уривалкін О.М. Історія України (середина XIII-середина XVII ст.). Навч. посібн. для студентів вищих закладів освіти. Київ: Кондор, 2005, 284 с.
90. Федака С.Д. Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття). Ужгород. держ. ун-т. Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2000. 340 с.
91. Фіголь М. Мистецтво стародавнього Галича / Михайло Фіголь ; ред., упоряд. іл. Ю. Іванченко. Київ: Мистецтво, 1997. 222 с.
92. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби / Упоряд. Т. Гошко Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2011. 688 с.
93. Центральна Україна за доби класичного середньовіччя: студії з історії XIV ст./ НАН України. Інститут історії України. Наук. ред. Ф.М.Шабуньдо. Упор. О.Д.Брайченко. Київ, 2003. 140 с.
94. Чугаєва І. К. Чернігівське літописання XI–XIII ст.: історіографічний міф чи історичне джерело? монографія / І.К.Чугаєва; відп. ред. В.О.Дятлов. Чернігів:ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 336 с.
95. Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія української культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. Київ : Кондор, 2006. 264 с.
96. Шмаглій М. М. Великі трипільські поселення і проблема ранніх форм урбанізації. Київ, 2001. 129 с.
97. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. Київ, 2000. 300 с.
98. Щербаківський В. Формація української нації. Нарис праісторії України. Нью-Йорк, 1958.
99. Щодра О. Українська державність: генеза і розвиток в Києво-Руській державі //Росія-Україна: зради, союзи, війни / Редактор М. Р. Литвин. Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України. Львів, 2022. С. 15-33.
100. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століть. Волинь і Центральна України. Київ: Критика, 2008. 472 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Yakovenko_Natalia/Ukrainska_shliakhta_z_kintsia_XIV_do_seredyny_XVII_stolittia_Volyn_i_Tsentralna_Ukraina/
101. Яценко Б. «Слово о полку Ігоревім» та його доба. Київ : вид-во ім. О.Теліги “Веселка”, 2000. 256 с.

Викладач: *Людмила Дрогомирецька*,
доцент кафедри історії України і методики навчання історії